

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Zprávy a oznámení

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 56 (2011), No. 3, 259--262

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/142013>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2011

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Zprávy oznámení

OSLAVY 150. VÝROČÍ ZALOŽENÍ JČMF¹

Na březen příštího roku připadá 150. výročí založení JČMF – 28. března 1862 se konala ustavující schůze Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky, z něhož se postupem času vyvinula dnešní Jednota českých matematiků a fyziků. JČMF tak patří mezi nejstarší profesní organizace sdružující matematiky a fyziky na světě.

K oslavě tohoto kulatého výročí je chystána řada akcí pro členy JČMF i širší veřejnost. Hlavní události oslav zde nyní stručně představíme.

Dopoledne 28. března 2012, právě v den 150. výročí, se v aule Karolína uskuteční slavnostní shromáždění JČMF za účasti významných hostů. Odpoledne bude v nedaleké Modré posluchárně následovat panelová diskuse na téma postavení matematiky a fyziky v současném vzdělávání a ve vědě. Program slavnostního dne pak uzavře koncert v Betlémské kapli.

Ke 150. výročí bude vydán pamětní almanach, který připomene světlá i temná období v dějinách JČMF, přiblíží její současnou činnost a představí strukturu této odborné společnosti. Též první číslo 57. ročníku časopisu Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, které vyjde začátkem roku 2012, bude celé věnováno historii i současnosti JČMF.

¹Převzato z Čs. čas. fyz. 5/2011 se souhlasem redakce.

V průběhu roku 2012 se v souvislosti s výročním uskutečněním mnoho dalších akcí. Pobočky a sekce JČMF chystají svá slavnostní shromáždění, přednášky o významných osobnostech, které v JČMF působily, a o zajímavých momentech v historii JČMF. Ve spolupráci s dalšími institucemi JČMF chystá výstavy a přednášky popularizující matematiku, fyziku. Založení JČMF připomene také Česká pošta vydáním známky k tomuto výročí.

Záštitu nad oslavami převzaly čelní osobnosti veřejných i akademických institucí v našem státě: prezident České republiky prof. Ing. Václav Klaus, CSc., předseda vlády České republiky RNDr. Petr Nečas, primátor hlavního města Prahy doc. MUDr. Bohuslav Svoboda, CSc., předseda Akademie věd ČR prof. Ing. Jiří Drahoš, DrSc., dr. h. c., rektor Univerzity Karlovy prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc., rektor Českého vysokého učení technického prof. Ing. Václav Havlíček, CSc., a ministr školství ČR Mgr. Josef Dobeš.

S programem oslav, seznamem doprovodných akcí a podrobnostmi o jejich konání se můžete seznámit na webových stránkách JČMF na adrese <http://jcmf.cz>. Tyto stránky budou průběžně doplňovány a aktualizovány.

Uvítáme další návrhy na uspořádání akcí, které by veřejnosti připomněly roli matematiky a fyziky v dnešním světě a případně i úlohy odborných společností jako je JČMF v jejich rozvoji. Návrhy prosím pošlete na adresu

JČMF, Žitná 25, 117 10 Praha 1

nebo na e-mail

predseda@jcmf.cz.

Josef Kubát, předseda JČMF

50 LET OD ÚMRTÍ PROFESORA AUGUSTA ŽÁČKA

Je symbolické, že v den státního svátku 28. října jsme si připomenuli úmrtí jednoho z předních československých fyziků, objevitele zdroje mikrovln. Jeho osud byl spjat s osudem naší republiky víc, než si uvědomujeme. S rokem vzniku republiky je spojena i jeho habilitace. Věnoval se tehdy novým oblastem experimentální fyziky, kam patřily radiovlny a jejich využití. Pořádal tzv. radiokurzy a snažil se rozšířit naše poznání o dalších vlnových délkách elektromagnetických vln. Sem patří jeho objev principu magnetronu, prvního zdroje mikrovln. Uvědomme si význam mikrovln ve II. světové válce, v leteckém boji o Británii. Je však třeba dodat, že od Žáčkova principu k dutinkovému magnetronu a jeho realizaci v RADARu byl ještě hodně dlouhý kus cesty. Žáčkův přínos nebyl u nás zatím zcela doceněn. Jeho bezúhonné chování za II. světové války a vlastenectví, které mohl osobně doložit, bylo příkladné. Jako univerzitní učitel vychoval mnoho žáků a jako ředitel budovy Fyzikálního ústavu v ulici Ke Karlovu 5 dbal o pořádek v laboratořích i v celé budově. Kolik mediků se u něho učilo základům fyziky! V únorových dnech roku 1948 však byl jako zločinec vyveden z budovy Fyzikálního ústavu komunistickými studenty i zaměstnanci a nikdy se již na své pracoviště nevrátil. Odešel tedy v okamžiku, kdy odešla i naše demokracie. Snad nebude na škodu připomenout, že předsedou akčního výboru na Ministerstvu školství s působností pro vysoké školy byl Jiří Pelikán, pozdější italský europoslanec. Profesor Žáček zemřel v den našeho státního svátku v r. 1951. Jeho fotografie byla uveřejněna v PMFA 2 (1957) na str. 393 (srov. též práce [6]–[8]).

Professor August Žáček (nar. 13. 1. 1886 v Dobešicích, okr. Písek, zemřel 28. 10. 1951 v Praze) po dosažení doktorátu byl v le-

tech 1910–1921 asistentem FÚ UK, habilitoval se z experimentální fyziky v r. 1918, mimořádným profesorem byl jmenován v r. 1921 a řádným profesorem experimentální fyziky se stal v r. 1922. V roce 1924 v Časopise pro pěstování matematiky a fyziky uveřejnil prof. A. Žáček svoji práci [1] o metodě vedoucí ke vzniku netlumených elektrických kmitů pomocí tzv. magnetronu, přičemž nejkratší vlnová délka generovaná tímto zařízením byla cca 29 cm. Byl to světově první doklad o vzniku mikrovln. V roce 1925 J. Sahánek v Zeitschrift f. Physik [2] o Žáčkově objevu referoval a zveřejnil podstatné informace o jeho nové metodě v tomto tehdy špičkovém vědeckém časopise. Objev byl v Československu patentově chráněn od 15. února 1926, viz [3]. V červnovém čísle Proceedings Inst. Radio Eng. z roku 1928 (viz [4, str. 729]) popsal Hitedsugu Yagi obdobnou metodu, která umožnila vznik mikrovln pomocí magnetronu s dělenou anodou. Na to pak prof. Žáček reagoval svým sdělením v Zeitschrift f. Hochfrequenztechnik z 9. července 1928 (viz [5]), kde jasně své prvenství objevu mikrovln doložil.

Viktor Trkal ml.

L i t e r a t u r a

- [1] ŽÁČEK, A.: *Nová metoda k vytvoření netlumených oscilací*. Čas. pěst. mat. fyz. 53 (1924), 378–380.
- [2] SAHÁNEK, J.: Zeitschr. Phys. 26 (1925), 375.
- [3] Čs. patent č. 20 293 (1926).
- [4] YAGI, H.: *Beam transmission of ultra short waves*. Proc. Inst. Radio Eng. 16 (1928), 715–741.
- [5] ŽÁČEK, A.: *Über eine Methode zur Erzeugung von sehr kurzen elektromagnetischen Wellen*. Zeitschr. F. Hochfrequenztechnik 32 (5) (1928), 172.

- [6] TĚŠÍNSKÁ, E.: *Work on magnetron oscillations by Czech physicist August Žáček, his students and colleagues*. Proceedings 2010 International Conference on the Origins and Evolution of the Cavity Magnetron, Bournemouth University, England, 12–20 April. IEEE 2010, 14 s.
- [7] TĚŠÍNSKÁ, E.: *Český fyzik August Žáček (1886-1961), vědecká kariéra a předčasné penzionování*. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 48 (1) (2008), 89–109.
- [8] TĚŠÍNSKÁ, E.: *Zahajovací přednáška profesora Augusta Žáčka při obnovení přednášek ve Fyzikálním ústavu Karlovy univerzity v červnu 1945*. Čs. čas. fyz. 59(6) (2009), 381–383.

DESÁTÝ SEMINÁŘ

600 LET PRAŽSKÉHO ORLOJE

Historická sekce České astronomické společnosti společně s Jednotou českých matematiků a fyziků pořádají 9. prosince 2011 v 15 hodin již desátý seminář 600 let pražského orloje, který se bude konat v Modré posluchárně v přízemí zadní budovy Matematického ústavu AV ČR v Žitné 25, Praha 1. Přednášku přislíbilo již několik významných odborníků na problematiku staroměstského orloje.

Žádný konferenční poplatek se nehradí ani není třeba se registrovat. Bližší informace lze získat na adresách

krizek@cesnet.cz,

alena.solcova@fit.cvut.cz

nebo na tel. čísle 222 090 712.

Michal Krížek, Alena Šolcová

NOVÁ PAMĚTNÍ DESKA K POCTĚ GEOFYZIKA A. MOHOROVIČIČE UMÍSTĚNA V KLEMENTINU

Jedním z mnoha jihoslovanských studentů, kteří se vzdělávali na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě, byl Chorvat Andrija Mohorovičić (1857–1936), jemuž byla ve čtvrtek 22. září 2011 v Klementinu proti vchodu do Zrcadlové kaple odhalena pamětní deska. Tento budoucí geofyzik, seismolog a meteorolog, který se narodil v blízkosti chorvatské Opatije, studoval na pražské univerzitě matematiku a fyziku v letech 1875 až 1878. Jeho učitelé na tehdejší Filosofické fakultě byli kromě jiných také fyzik Ernst Mach a matematik František Josef Studnička. Mohorovičić ovládal několik jazyků, již v 15 letech uměl italsky, anglicky a francouzsky, zvládl i němčinu, latinu a klasickou řečtinu. V Chorvatsku působil nejprve jako středoškolský profesor a později vyučoval na univerzitě v Záhřebu geofyziku, astronomii a meteorologii. V roce 1910 se tam stal řádným profesorem. Od roku 1892 vedl meteorologickou observatoř a základem jeho doktorské disertační práce r. 1893 bylo pozorování oblaků *Dnevna i godišnja perioda oblaka u Bakru*.

Když 8. října 1909 postihlo Chorvatsko silné zemětřesení, Mohorovičić začal systematicky studovat seismologické jevy. Od roku 1910 je jeho jméno spojeno s jedním ze zakladatelských počínů ve světové seismologii – s objevem plochy se skokovým nárůstem rychlostí seismických vln, na níž dochází k jejich výraznému odrazu a lomu. Tato plocha odděluje zemskou kůru a svrchní plášť a nyní se nazývá Mohorovičićova diskontinuita (zkráceně Moho). Z analyzovaných regionálních dat Mohorovičić odhadl tloušťku kůry na 54 km; dnes je známo, že pod oceány je kůra silná jen 4–10 km a pod kontinenty 20–70 km.

Autor fotografie Jakub Velímský

Pamětní deska byla odhalena u příležitosti 100. výročí objevu rozhraní za účasti představitelů Chorvatské republiky, předsedy parlamentu Luky Bebiće a rektora Univerzity v Zagrebu prof. Aleksy Bjeliše. Rektor Bjeliš vzpomínal na zakladatele chorvatské vědy, mezi něž patřil též český matematik Karel Zahradník a fyzik Vincenc Dvořák. Slavnostní událost zahájili ředitel Slovanské knihovny PhDr. Lukáš Babka a prorektor Univerzity Karlovy pro zahraniční styky a mobilitu prof. Jan

Škrha. Autorem dvojjazyčné desky je akademický sochař Martin Zet, který použil při tvorbě Mohorovičićova reliéfu metaforického vyjádření diskontinuity ve tváři vědcově.

Po Mohorovičićovi je mj. pojmenována planetka č. 8422, kráter na odvrácené straně Měsíce, gymnázium v chorvatské Rijece a školní námořní loď.

Alena Šolcová, Ctirad Matyska